

การดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลาเพื่อการพัฒนาชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน

OPERATION OF THE SONGKHLA COMMUNITY FINANCIAL MARKET FOR
COMMUNITY DEVELOPMENT ON A SUSTAINABLE CULTURAL CAPITAL BASE

อศวัลักษณ์ ราชพลสิทธิ์¹ และ ปรีดี โชติช่วง²
Atsawaluk Ratchapolsit¹ and Preedee Shoteshoung²

¹ นักวิจัย ศูนย์วิจัยโลจิสติกส์และการจัดการ มหาวิทยาลัยบูรพา E-mail Atsawaluk2020@gmail.com

¹ Logistics & Management Researcher Center

² คณะกรรมการมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

² Board of Member Yala Rajaphat University Council

Received October 7,2020
Revised December 1,2020
Accepted December 17,2020

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลา และสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ด้วยวิธีเชิงคุณภาพ (qualitative approach) โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study approach) เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง (key informants) จำนวน 9 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (observation participation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผลการศึกษาพบว่า ตลาดการเงินชุมชนสงขลามีการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรหลัก 6 ด้าน ได้แก่ 1) การดำเนินงานด้านบุคลากร 2) การดำเนินงานด้านกฎระเบียบ กติกา 3) การดำเนินงานด้านการจัดการสื่อสาร 4) การดำเนินงานด้านการตลาด 5) การดำเนินงานด้านงบประมาณ และ 6) การดำเนินงานด้านการกำกับติดตาม ทั้งนี้จากการสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของตลาดการเงินชุมชนสงขลา จะพบว่าผู้นำเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสงขลาใช้ตลาดการเงินชุมชนสงขลาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ด้วยการจัดการทุนทางสังคมมาใช้ในการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนของสมาชิกเครือข่าย โดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์เพื่อให้ทุนมนุษย์ในชุมชนสร้างเครือข่ายการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนสืบต่อไป

คำสำคัญ

ตลาดการเงินชุมชน, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, ทุนทางสังคม

ABSTRACT

This research aims to study an operation of the Songkhla community financial market and synthesize a model for community development on the basis of sustainable cultural capital base. This qualitative research employs a case study approach and examines related documents. Data were collected from 9 key informants by means of observation participation and in-depth interview. It was found that the Songkhla community financial market had six main organizational operations: 1) personnel operation, 2) regulatory operation, 3) communication management operation, 4) marketing operation, 5) budget operation, and 6) monitoring operation. Based on the synthesis of a model for community development on the basis of sustainable cultural capital base, it was found that network leaders of the Songkhla community financial market used the market as a tool for community development by managing social capital to strengthen and develop capacity of the community of network members, especially the development of human capital potential for the sake of sustainable community development network.

Keywords

Community Financial Market, Sustainable Development, Social Capital

ความสำคัญของปัญหา

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ เน้นการผลิต ส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมและขาดการใส่ใจการพัฒนาต่อภาคการเกษตร ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม กระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม เกิดปัญหาการอพยพแรงงาน ย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองของคนวัยแรงงาน ทิ้งให้คนแก่และเด็กอยู่กันตามลำพังในชนบท ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมลง คุณภาพชีวิตของประชาชนต่ำลง รวมถึงวิกฤติเศรษฐกิจ ในช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ส่งผลให้ทุกองค์กรหน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ทบทวนถึงนโยบาย แนวทางในการบริหารประเทศและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบเศรษฐกิจที่ทำให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน และสามารถดำรงชีพได้อย่างมีความสุข (นิภาภรณ์ จงวุฒิเวศย์, รั้งสรรค์ สิงหเลิศ, และสมสงวน ปัสสาโก, 2562)

การจัดการระบบการเงินระดับฐานราก เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาค่าความยากจนและผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจอย่างหนึ่งให้แก่คนในชนบท ด้วยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต รวมถึงสถาบันการเงินชุมชนต่าง ๆ มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้มีรายได้น้อยได้เข้าถึงแหล่งเงินทุน สำหรับลงทุนประกอบอาชีพ การขยายธุรกิจ และส่งเสริมการออมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยความสามารถของตนเองชุมชนท้องถิ่น (สุพิชชา โชติกำจร และนิพนธ์ เพชรบุรณิ, 2562)

สงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความโดดเด่นด้านการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2520 และค่อย ๆ เติบโตมาจนถึงปัจจุบัน บางกลุ่มได้ยุติกิจกรรม บางกลุ่มล้มไปแล้วลุกขึ้นมาและดำเนินการอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน (เสรี พงษ์พิศ, 2548) ซึ่งมีผู้นำคนสำคัญที่ คือ ครูชบ ยอดแก้ว ผู้ผลักดันการจัดตั้งกลุ่มสวัสดิการวันละ 1 บาท ซึ่งพัฒนาต่อยอดกิจกรรมจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตั้งแต่ปี พ.ศ.2522-2525 จนประสบความสำเร็จ และได้ขยายแนวคิดออกสู่ชุมชนตั้งแต่ปลายปี 2525 เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีการจัดสวัสดิการให้สมาชิก จนเป็นที่ยอมรับของสังคม และได้ขยายแนวคิดไปทั่วประเทศ (พิทยา บุชรารัตน์, 2540) อย่างไรก็ตาม กลุ่มออมทรัพย์ฯ ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องกว่า 600 กลุ่มจากชุมชนทั้งหมดในจังหวัดสงขลา (สุกัญญา โลจนาภิวัฒน์ และคณะ, 2557) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2554 ครูชบ ยอดแก้ว ได้ปรึกษาหารือเครือข่ายกว่า 48 กลุ่ม สมาชิกจำนวน 10,772 คน ยกระดับการดำเนินงานเครือข่ายเป็นสมาคมการเงินชุมชนสงขลา เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2554 และได้ริเริ่มดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลา เพื่อแลกเปลี่ยนเงินฝากพิเศษข้ามกลุ่มภายในเครือข่ายสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลาซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีดำเนินงานอยู่และอยู่ในช่วงของการพัฒนารูปแบบการดำเนินงาน (สุกัญญา โลจนาภิวัฒน์ และคณะ, 2557) ซึ่งในขบวนการดังกล่าวเป็นกลยุทธ์การจัดการเงินทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาชุดความรู้ประสบการณ์การดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลาของเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนจังหวัดสงขลาและสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลาของเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสงขลา
2. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนทางสังคมอย่างยั่งยืนของเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

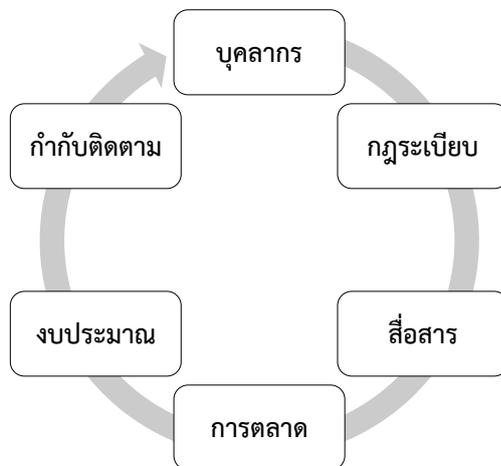
งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study Approach) ซึ่งมีรากฐานความคิดมาจากกระบวนทัศน์สร้างสรรค์นิยม (Constructivism) (Tashakkori, Abbas and Ted-die, Charles, 1998) เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documents Study) และการศึกษาจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติตามปัจจัยที่ต้องการศึกษาและการเลือกด้วยความสมัครใจเป็นคนให้ข้อมูล (Key Informants) จำนวน 9 คน ได้แก่ 1) นายไข่ นวลแก้ว 2) นายเคล้า แก้วเพชร 3) นายจิตร เกื้อเหลือ 4) นายลัทย์ หนูประดิษฐ์ 5) นายจำปาขาว ศิริมุสิกะ 6) นายโมกศักดิ์ ยอดแก้ว 7) นายสรรเสริญ บุญศรีรัตน์ 8) นายสุพล จันทร์ยง และ 9) นายอัมพร ดั่งปาน มีการรวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสาน ทั้งการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documents Study) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observation Participation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth

Interview) โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) ตั้งประเด็นคำถามการวิจัย 2) ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 3) ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและการสร้างความสัมพันธ์เบื้องต้น 4) ออกแบบกระบวนการวิจัย 5) ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูล 6) ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า 7) วิเคราะห์ข้อมูล โดยการจำแนกข้อมูลออกเป็นประเด็น ตีความข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาเรียบเรียงด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Creswell; John, 2003)

ผลการวิจัย

การดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลาเพื่อการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสงขลาสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลา เป็นกิจกรรมอย่างที่ได้มีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการหมุนเวียนเงินทุนของชุมชนจากกลุ่มองค์กรชาวบ้านภายในจังหวัด ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงาน 6 ด้านดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงรูปแบบการดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลา

จากภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่ารูปแบบการดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลาสามารถจำแนกออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

“...ในการขับเคลื่อนการทำงานเรามีรูปแบบการบริหารจัดการ คือ การจัดการคน จัดการเงิน เราก็มี กฏระเบียบในการอยู่ร่วมกัน มีเวทีการพูดคุย...”
(โมกศักดิ์ ยอดแก้ว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2558)

“...ตอนนี้อยู่ในช่วงของการทดลองกิจกรรมการดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลาเพื่อเป็น ต้นแบบในการจัดการเงินทุนหมุนเวียน...”
(จำปาขาว ศิริมุสิกะ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2560)

1.1 การดำเนินงานด้านบุคลากร พบว่า ตลาดการเงินชุมชนสงขลาได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นจากเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนสงขลา ทั้งนี้จะมีการยกระดับความซับซ้อนในการบริหารจัดการออกเป็น 3 สถานะ คือ 1) เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนสงขลามีบทบาทหน้าที่ในการสร้างการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาบุคลากรของชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสงขลาที่เป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน 2) ตลาดการเงินชุมชนสงขลามีบทบาทหน้าที่ในการจัดการการเงินชุมชนของชุมชนระดับจังหวัดโดยจัดตั้งเป็นกลไกกลางเพื่อสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรการเงินชุมชนได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเงินฝากข้ามกลุ่ม และ 3) สมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลามีบทบาทหน้าที่ตามสถานะทางกฎหมายเพื่อช่วยเหลือสมาชิกเครือข่ายหากเกิดปัญหาด้านกฎหมายรวมถึงทำหน้าที่ในการระดมเงินทุนกองกลางเพื่อการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสงขลา ซึ่งมีคณะกรรมการชุดเดียวกันแต่จำแนกสภาพทางกฎหมายแตกต่างกันเพื่อเอื้ออำนวยกิจกรรมบางประเภทที่จำเป็นต้องมีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการรับความสมัครใจจากตัวแทนกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนทั้ง 16 อำเภอของจังหวัดสงขลา เข้ามาเป็นคณะกรรมการและร่วมกันดำเนินงานตามศักยภาพและความถนัด

1.2 การดำเนินงานด้านกฎระเบียบ กติกา พบว่า ตลาดการเงินชุมชนสงขลาได้มีการสร้างกฎระเบียบ กติกาของตนเอง มีผู้ร่วมออกแบบกฎกติกา ผู้ควบคุม และผู้ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ กติกา คือกลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นระเบียบวินัยในการดำเนินงาน เป็นมาตรฐานการดำเนินงานร่วมกันของผู้ที่เข้ามาร่วมขบวนการซึ่งจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามเงื่อนไขดังกล่าวนี้ได้

1.3 การดำเนินงานด้านการจัดการสื่อสาร พบว่า ตลาดการเงินชุมชนสงขลาได้มีการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการดำเนินงานผ่านเวทีการประชุมเครือข่ายระดับจังหวัด และมีแกนนำเครือข่ายระดับอำเภอเป็นตัวแทนกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังสมาชิกเครือข่ายทั้ง 16 อำเภอของจังหวัดสงขลา

1.4 การดำเนินงานด้านการตลาด พบว่า ตลาดการเงินชุมชนสงขลามีการดำเนินงานด้านเงินทุนหมุนเวียนภายในจังหวัดสงขลา ซึ่งมีกลุ่มรับฝากจำนวน 2 กลุ่ม ที่ได้มีการทดลองดำเนินงานอยู่ในขณะนี้ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้า ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีกลุ่มผู้นำฝากจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้นำสงขลา กองทุนสวัสดิการตำบลน้ำขาว และกองทุน ดร.ครูชบ-ปราณี ยอดแก้ว

1.5 การดำเนินงานด้านงบประมาณ พบว่า ตลาดการเงินชุมชนสงขลาได้รับการสนับสนุนจากสมาคมองค์กรการเงินชุมชนสงขลา ซึ่งได้รับค่าบำรุงจากสมาชิกปีละ 12 บาท ต่อคน ทั้งนี้จะเป็นการร่วมแรงร่วมใจกันของคณะกรรมการเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสงขลาที่ทำการเสียสละปัจจัยส่วนตัวในการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จ

1.6 การดำเนินงานด้านการกำกับติดตาม พบว่า ตลาดการเงินชุมชนสงขลาจะมีการดำเนินงานถอดบทเรียนการดำเนินงานของเครือข่ายเป็นประจำทุกปี ด้วยวิธีการบันทึกข้อมูลผ่านเวทีการประชุมและนำข้อมูลดังกล่าวมาเปรียบเทียบเป็นรายปี นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการฝ่ายที่ปรึกษาทำการตั้งคำถามและกระตุ้นการประเมินผลสู่การปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปการดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลามีลักษณะการดำเนินงาน 6 ด้าน ได้แก่ การดำเนินงาน 1) ด้านบุคลากรเป็นการจัดการบุคคลให้เหมาะสมกับกิจกรรม 2) ด้านกฎระเบียบ กติกา เป็นการสร้างข้อตกลงร่วมในการดำเนินกิจกรรม 3) ด้านการสื่อสาร สร้างการรับรู้กิจกรรม ตลาด และสวัสดิการ 4) ด้านการตลาด วางระบบการพัฒนาธุรกิจการเงินชุมชน การปล่อยกู้ 5) ด้านงบประมาณ เป็นการจัดการเงินทุนหมุนเวียน และ 6) การกำกับติดตาม เป็นการวิเคราะห์ ประเมินผลการดำเนินงาน

2. สังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน พบว่า การดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลาของเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสงขลาเป็น ขบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานทุนทางสังคมซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีความยั่งยืนสามารถสรุปและ สังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนทางสังคมอย่างยั่งยืนได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนา

สำหรับปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของเครือข่าย ตลาดการเงินชุมชนสงขลาประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไขซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่ค้นพบในปรากฏการณ์ การดำเนินงาน 8 ประการดังนี้

(1) **ทุนมนุษย์** เป็นปัจจัยหลักสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา หากไม่มีทุนมนุษย์ก็ไม่สามารถดำเนินการกิจกรรมอย่างอื่นได้ เพราะมนุษย์สร้างแรงงานใน กระบวนการผลิตทั้งเชิงความคิด และการประกอบกิจกรรมของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จหรือไม่ ประสบความสำเร็จก็ขึ้นอยู่กับทุนมนุษย์ทั้งสิ้น

(2) **ทุนความรู้ ภูมิปัญญา** ของสมาชิกเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา มีบทบาทสำคัญ ต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมการดำเนินงานของเครือข่าย ซึ่งเป็นการนำเอาบทเรียนชุดความรู้เกี่ยวกับ หลักการดำเนินงานมาพัฒนาต่อยอดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

(3) **ทุนความเชื่อ ประเพณี** สมาชิกเครือข่ายมีความรักและศรัทธาต่อครูชบ ยอดแก้ว จึงก่อให้เกิดการรวมตัวและพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนสงขลาจนกลาย มาเป็นตลาดการเงินชุมชนสงขลา ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อขบวนการพัฒนา

(4) **ทุนความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ** ช่วยสนับสนุนให้เกิดความรู้สึกร่วมกันต่อการดำเนินงาน กิจกรรมตลาดการเงินชุมชนสงขลา สมาชิกที่เข้าร่วมขบวนการมองและให้ความหมายของกิจกรรม ดังกล่าวในลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูลกันแบบเครือญาติมากกว่าการดำเนินงานเชิงธุรกิจซึ่งส่งผลให้ การดำเนินงานประสบความสำเร็จ

(5) **ทุนเงินตรา** เป็นการระดมเงินตราจากสมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมขบวนการที่ก่อให้เกิด การไหลเวียนของเงินทุนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นของสมาชิกเครือข่ายให้มีความยั่งยืนหากขาดปัจจัยดังกล่าวก็มีอาจขับเคลื่อนงานให้ประสบ ความสำเร็จได้

(6) **ทุนสถานที่** เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานของเครือข่ายตลาด การเงินชุมชนสงขลา เพราะตัวสถานที่จะเป็นเครื่องมือช่วยในการรวบรวมทุนต่าง ๆ มาไว้ที่ใดที่หนึ่ง เพื่อบริหารจัดการให้ทุนต่าง ๆ เกิดการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และเกิดขึ้นในลักษณะของกลุ่มองค์กร การเงินชุมชน

(7) **ทุนเวลา** เวลาเป็นเครื่องที่จำเป็นในการดำเนินงานของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา บุคลากรต้องมีการบริหารจัดการทุนเวลาให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพสูงสุด ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งทุนเวลาจะเป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพของผลการดำเนินงาน

โดยสรุปปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา ได้แก่ (1) ทุนมนุษย์ (2) ทุนความรู้ ภูมิปัญญา (3) ทุนความเชื่อ ประเพณี (4) ทุนความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย (5) ทุนเงินตรา (6) ทุนสถานที่ และ (7) ทุนเวลา

2.2. กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา

สำหรับกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา นั้นสามารถจำแนกได้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

(1) **การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน** เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาเรียนรู้ความเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ชุมชน ศึกษาทุนทางสังคมอันเป็นศักยภาพต่อการพัฒนากิจกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม ขั้นตอนดังกล่าวนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ถ้าหากกลุ่มไม่มีการวิเคราะห์ชุมชนก็ไม่สามารถมองภาพรวมของความเป็นชุมชนและสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนากลุ่มได้สำเร็จ

(2) **การเตรียมกลุ่ม** ภายหลังจากการร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนระหว่างนักวิชาการที่ทำการวิจัยเป็นขั้นการทำงานทำความเข้าใจสร้างความไว้วางใจกับกลุ่มผู้นำชุมชน และร่วมกันออกแบบวางแผนพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ด้วยวิธีการนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ปัญหาความต้องการสาเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น ผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ และสร้างแนวทางการพัฒนาผ่านการจัดทำแผน

(3) **การเรียนรู้ของกลุ่ม** เป็นการจัดการความรู้การดำเนินงานของกลุ่ม มีการประชุมฝึกอบรม ศึกษาดูงาน จากกลุ่มองค์กรที่ประสบความสำเร็จเพื่อดูเป็นตัวอย่าง ตลอดจนการสืบค้นข้อมูลชุดความรู้จากออนไลน์ และหนังสืออื่น ๆ ที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับการดำเนินงานของกลุ่ม

(4) **การทำกิจกรรมของกลุ่ม** เป็นการออกแบบกิจกรรมการดำเนินงานกลุ่มซึ่งมีการส่งเสริมการสร้างทุนด้วยวิธีการออมทรัพย์ ต่อมานำเงินทุนจากการออกมาสร้างสวัสดิการเพื่อนำไปสู่การผลิตสินค้าชุมชนในมิติต่าง ๆ ตามบริบทของพื้นที่

(5) **การขยายกิจกรรมของกลุ่ม** หลังจากทีกลุ่มได้มีการดำเนินการมาระยะหนึ่งแล้ว ก็มีการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมเดิมของกลุ่มโดยมีการทบทวนบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมาแล้ว นำไปสู่การขยายตัวของกิจกรรมกลุ่มให้สูงขึ้นทั้งในมิติของการสร้างทุน การจัดการผลิต การจัดการตลอดจนการพัฒนากระบวนการสวัสดิการที่มีความเป็นมาตรฐานสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้เป็นอย่างดี

(6) **การสร้างเครือข่าย** ภายหลังจากการขยายกิจกรรมกลุ่มมีความเจริญเติบโตอย่างเต็มที่มีความจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายทั้งในมิติของเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เครือข่ายการแลกเปลี่ยนทรัพยากร เพื่อสร้างหลักประกันความเสี่ยงของกลุ่ม เพราะโดยธรรมชาติของกลุ่มองค์กรไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตัวคนเดียวเพียงลำพัง ทั้งนี้ในการสร้างเครือข่ายนั้นเป็นการสร้างกฎกติการ่วมกัน มีการกำหนดวัตถุประสงค์การเป็นเครือข่าย การวางเป้าหมายเครือข่าย

จัดตั้งคณะกรรมการเครือข่าย กำหนดกิจกรรมเครือข่าย มีการดำเนินกิจกรรม และการกำกับติดตาม ประเมินผลการพัฒนา

โดยสรุปกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา สามารถจำแนกขั้นตอนออกเป็น 6 ระยะเวลา คือ (1) การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน (2) การเตรียมกลุ่ม (3) การเรียนรู้ของกลุ่ม (4) การทำกิจกรรมของกลุ่ม (5) การขยายกิจกรรมของกลุ่ม และ (6) การสร้างเครือข่าย

2.3 ความยั่งยืนที่เกิดขึ้นกับชุมชนของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา

สำหรับความยั่งยืนที่เกิดขึ้นกับชุมชนของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลาสามารถจำแนกได้ 4 มิติ ดังนี้

(1) **มิติเศรษฐกิจ** ก่อให้เกิดการหมุนเวียนเงินชุมชนในจังหวัดสงขลาซึ่งเป็นการจัดการกลไกการไหลเวียนภายใต้ระบบทุนของชุมชน ซึ่งชาวบ้านได้รวมตัวกันสร้างเงื่อนไขในการเข้าถึงเงินทุนสำหรับการพัฒนาอาชีพ การดำรงชีพในด้านต่าง ๆ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแบบเครือญาติพี่น้อง และเป็นการป้องกันการรั่วไหลของเงินชุมชนสู่ระบบทุนนิยมเสรี ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“...ที่บ้านผม เรานำเอาเงินกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมาพัฒนาจตุรชัยชื้อน้ำยาดโดยนำผลกำไรที่ได้ไปจ้างแรงงานในชุมชน และนำมาสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม...”

(สรรเสริญ บุญศรีรัตน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2558)

“...เงินที่ทางตลาดการเงินชุมชนสงขลานำมาฝากไว้กับกลุ่มของเราในปัจจุบันได้นำมาปล่อยกู้ให้กับสมาชิกได้นำไปพัฒนาอาชีพ...”

(ไข นวลแก้ว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2558)

(2) **มิติสังคม** ก่อให้เกิดการรวมตัวในการจัดการแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำของขบวนการพัฒนาที่ไม่สามารถกระจายผลประโยชน์สู่กลุ่มคนในชุมชนท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึง และขบวนการดังกล่าวเป็นการลุกขึ้นมาจัดการตนเองของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นในลักษณะของการพึ่งตนเอง อีกทั้งขบวนการดังกล่าวนี้เป็นรูปแบบการสร้างสวัสดิการและสร้างโอกาสในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“...ตั้งแต่ผมได้เข้ามาทำงานร่วมกับเครือข่าย ผมได้พัฒนาตัวเองไปในทางที่ดีขึ้น เลิกเล่นการพนัน...”

(สุพล จันทรวง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2558)

“...ถ้าไม่มีเครือข่าย ไม่มีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ชาวบ้านที่ไม่มีเงินทองก็ขาดโอกาสการเข้าถึงเงินทุน อีกอย่างการที่ผมได้มาเป็นผู้นำตรงนี้ ผมรู้สึกมีความสุขที่ได้ช่วยคนอื่น...”

(จิตร เกื้อเหลือ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2558)

(3) **มิติสิ่งแวดล้อม** นอกจากการดำเนินงานด้านการจัดการเงินทุนชุมชนแล้วในขบวนการเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลามีการคิดค้นและบูรณาการกิจกรรมที่สอดคล้องและเชื่อมโยงในหลายมิติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องของการผูกโยงเศรษฐกิจกับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสมาชิกเครือข่ายโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืนคือการจัดการเกษตรแบบอินทรีย์ ทั้งนี้ยังเป็นขบวนการสะสมทุนบนฐานของทรัพยากรธรรมชาติทั้งในเรื่องของการทำกิจกรรมธนาคารต้นไม้ การจัดการน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นของเครือข่ายดังกล่าวต่อไป

“...ในเครือข่ายของเราก็จะมีการรณรงค์การทำเกษตรแบบยั่งยืนโดยเราจะต้องทำเป็นตัวอย่างให้แก่สมาชิก ผมทำสวนเกษตรผสมผสานไม่ใช้สารเคมี...”

(จิตร เกื้อเหลือ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2558)

“...กลุ่มของผมมีการสนับสนุนให้สมาชิกปลูกไม้ร่วมยางพารา และผมก็ตั้งเป็นกลุ่มธนาคารต้นไม้ และนอกจากนี้ยังได้มีการทำธนาคารน้ำประปาภูเขา...”

(ไข่ นวลแก้ว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2558)

(4) **มิติวัฒนธรรม** ขบวนการเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลาก่อให้เกิดวัฒนธรรมการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการใช้เงินทุนเป็นเครื่องมือในการจัดการสื่อสารสร้างกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้องตามหลักของกฎหมายและกฎจารีตประเพณี ซึ่งมีสมาชิกหลายท่านเคยเป็นนักการพนันและภายหลังการเข้าร่วมขบวนการดังกล่าวก็สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ได้ จนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุคคลอื่นในชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวต่อไป

“...ตั้งแต่เข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายผมก็ใช้คำสุภาพนี้มาใช้กับการดำเนินชีวิต เดินที่ละก้าว กินข้าวทีละคำ ทำทีละอย่าง หมายความว่า การจะทำสิ่งใดก็ตามจะต้องอดทนและค่อย ๆ พัฒนา ผมใจเย็นลงมาก และยึดหลักปฏิบัติตามคำสอนของในหลวงรัชกาลที่ 9...”

(จิตร เกื้อเหลือ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2558)

“...การทำงานอาสาแบบนี้มากกว่าเงินที่ได้ คือ เราได้สร้างแบบอย่างที่ดีให้แก่คนรุ่นต่อ ๆ ไป...”

(สรรเสริญ บุญศิริรัตน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2558)

โดยสรุปความยั่งยืนที่เกิดขึ้นกับชุมชนของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา สามารถจำแนกได้ 4 ด้าน คือ ความยั่งยืน 1) ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการจัดการเงินทุนหมุนเวียนของชุมชน ทั้งยังเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม 2) ด้านสังคม ซึ่งก่อให้เกิดการรวมตัวกันในการจัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนระหว่างสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นเอง 3) ด้าน สิ่งแวดล้อม ขบวนการ

ดังกล่าวเป็นการขับเคลื่อนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นซึ่งผูกโยงกับการประกอบอาชีพ และ 4) ด้านวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาในรูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

อภิปรายผล

1. การดำเนินงานตลาดการเงินชุมชนสงขลา มีลักษณะการดำเนินงาน 6 ด้าน ได้แก่ การดำเนินงาน 1) ด้านบุคลากรเป็นการจัดการบุคคลให้เหมาะสมกับกิจกรรม 2) ด้านกฎระเบียบ กติกา เป็นการสร้างข้อตกลงร่วมในการดำเนินกิจกรรม 3) ด้านการสื่อสาร สร้างการรับรู้กิจกรรม ตลาด และสวัสดิการ 4) ด้านการตลาด วางระบบการพัฒนาธุรกิจการเงินชุมชน การปล่อยกู้ 5) ด้านงบประมาณ เป็นการจัดการเงินทุนหมุนเวียน และ 6) การกำกับติดตาม เป็นการวิเคราะห์ ประเมินผลการดำเนินงาน สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารของ เกรียงไกร สัจจะหยุดภัย (2557) อธิบายว่าการบริหาร ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การ อำนาจการ การประสานงาน การรายงาน งบประมาณ เช่นเดียวกับ Dessler (2004) และ Jones & George (2003) อธิบายว่า การบริหาร คือ การที่ผู้บริหารวางแผน จัดองค์การ การนำ และควบคุมการทำงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์

2. รูปแบบการพัฒนาชุมชนบนฐานทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งมีปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุน การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา คือ (1) ทุนมนุษย์ (2) ทุนความรู้ ภูมิปัญญา (3) ทุนความเชื่อ ประเพณี (4) ทุนความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย (5) ทุนเงินตรา (6) ทุนสถานที่ และ (7) ทุนเวลา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ สุพรรณิ ไชยอำพร (2547) อธิบายว่า ทุนทางสังคมมีลักษณะที่สำคัญหลายประการซึ่งสามารถสรุปได้ 7 ประการ 1) ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลของคนในสังคม 2) สมัคสมาน รักใคร่ กลมเกลียวกัน 3) สังคมมีการเรียนรู้ มีเหตุผล และปรับตัวเสมอ 4) คนในสังคมนิยมสร้างดีแก่ส่วนรวม 5) สถาบันชุมชน หรือองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง 6) มีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน และ 7) ผู้คนมีความ รับผิดชอบต่อส่วนรวม มีจิตสาธารณะ ทั้งนี้ ประเวศ วะสี (2542) อธิบาย ว่าทุนทางสังคม เป็นการที่ คนมารวมกัน เอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เรียกว่าเกิดทุนทางสังคม ซึ่งนำไปสู่พลังทาง สังคมที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกอย่าง เช่นเดียวกับ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2541) อธิบายว่า ทุนทาง สังคม เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนที่ทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกันของเครือข่ายทั้งระดับ บุคคล และชุมชน มีความสัมพันธ์ที่ติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การสร้างบรรทัด ฐานของสมาชิก และการมีส่วนร่วมกัน

นอกจากนี้มีขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา โดยสามารถจำแนกขั้นตอนออกเป็น 6 ระยะ คือ (1) การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน (2) การเตรียมกลุ่ม (3) การเรียนรู้ของกลุ่ม (4) การทำกิจกรรมของกลุ่ม (5) การขยายกิจกรรมของกลุ่ม และ (6) การสร้างเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาองค์กรชุมชนของ นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร (2549) อธิบายว่า การพัฒนาองค์กรชุมชนให้ประสบความสำเร็จนั้นประกอบด้วย 6 ขั้นตอนการดำเนินงาน ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน การเตรียมกลุ่ม การเรียนรู้ของกลุ่ม การทำ กิจกรรมของกลุ่ม การขยายกิจกรรมของกลุ่ม และ การสร้างเครือข่าย

ทั้งนี้ขบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาดังกล่าวนำมาสู่การสร้างควมยั่งยืนให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนท้องถิ่นของเครือข่ายตลาดการเงินชุมชนสงขลา 4 ด้าน คือ ความยั่งยืน 1) ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการจัดการเงินทุนหมุนเวียนของชุมชน ทั้งยังเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม 2) ด้านสังคม ซึ่งก่อให้เกิดการรวมตัวกันในการจัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนระหว่างสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นเอง 3) ด้านสิ่งแวดล้อม ขบวนการดังกล่าวเป็นการขับเคลื่อนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งผูกโยงกับการประกอบอาชีพ และ 4) ด้านวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ พระธรรมปิฎก (2549) อธิบายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการพัฒนาที่มีดุลยภาพครบทั้งสามด้าน ประกอบด้วยชีวิตมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่เพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ลดการเบียดเบียนกัน และเกื้อกูลต่อกันให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** รัฐบาลควรให้การสนับสนุนส่งเสริมการจัดการการเงินชุมชนของชุมชนท้องถิ่นโดยการพัฒนาพระราชบัญญัติส่งการจัดการการเงินชุมชนเพื่อเอื้ออำนวยต่อการแก้ไขปัญหากระบวนการจัดการการเงินของชุมชน

2. **ข้อเสนอแนะเชิงการวิจัย** ควรมีการวิจัยและพัฒนาแบบการบริหารจัดการจัดการการเงินแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนบนกรอบของทุนทางสังคมที่ชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพและความพร้อม

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร สัจจะสุทธิชัย. (2557). **รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนมัธยมศึกษาด้านการป้องกันยาเสพติด**. ปรัชญาดุสิตบัณฑิต. สาขาวิชาบริหารการศึกษา. วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ. มหาวิทยาลัยศรีปทุม, กรุงเทพฯ.
- นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร. (2549). **การพัฒนาองค์กรชุมชน**. เอ็กซ์เปอร์เน็ท. : กรุงเทพฯ.
- นิภาภรณ์ จงวุฒิเวศย์ รังสรรค์ สิงห์เลิศ และสมสงวน ปัสสาโก. (2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**. 4 (2). 103-111.
- ประเวศ วะสี. (2542). **ชุมชนเข้มแข็ง: ทุนทางสังคมของไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. ธนาคารออมสิน.
- พระธรรมปิฎก. (2549). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พิทยา บุขรรัตน์. (2540). **ชบ ยอดแก้ว : คนดีศรีสังคม-สายธารกลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต**.วารสารทักษิณคดี. 4. (3). 103-109.
- สุกัญญา โลจนานวิวัฒน์ และคณะ. (2557). **ดร.ครูชบ ยอดแก้ว นักคิด นักจัดการ นักบริหารกองทุนสวัสดิการชุมชนและกลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบครอบครัวชีวิต**. สงขลา. : โรงพิมพ์นำผล.

- เสรี พงษ์พิศ. (2548). **เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ. : เจริญวิทย์-การพิมพ์.
- สุพิชชา โชติกำจร และนิพนธ์ เพชรบูรณ์. (2562). การพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์**. 14. (2). 39-57.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2541). **การระดมทุนเพื่อสังคม**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- Creswell, John W. (2003). **Research design: Qualitative, quantitative, and Mixed Methods approach**. (2nd. ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Dessler, Gary. (2004). **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**. Edition 3. Florida : UG/GGS Information Services.
- Jones, G. R., George, J. M., and Hill, C. W. L. (2003). **Contemporary Management**. (2nd ed.). Boston: McGraw-Hill.
- Tashakkori, Abbas and Teddlie, Charles. (1998). **Mixed Methodology. Combining qualitative and quantitative approaches**. Thousand Oak, London: Sage.

ประวัติแบบทำยบทความ (ภาษาอังกฤษ)

	<p>Name and Surname: Atsawaluk Ratchapolsit Highest Education: Master's degree University or Agency: Prince Of Songkla University Field of Expertise: Humanities and Social Sciences Address: Logistics & Management Researcher Center, Burapha University, Chon Buri, Thailand 20131</p>
	<p>Name and Surname: Preedee Shoteshoung Highest Education: Doctorate degree University or Agency: University Republic of the Philippines Field of Expertise: Rural development Address: Yala Rajaphat University Council , Yala, Thailand 95000</p>